

αὐτῆς τὰς ἐκφάνσεις καὶ ἀρχικὰς πηγὰς διὰ τῶν ὁποίων διαφωτίζεται καὶ τεκμηριώνεται ἡ φύσις καὶ τὸ περιεχόμενον τοῦ Βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ.

Τὸ περιεχόμενον τοῦ βιβλίου διαιρεῖται εἰς πέντε μεγάλα μέρη. Τὸ πρῶτον φέρει τὸν γενικὸν τίτλον : «Συντελεσταὶ τῆς γενέσεως τοῦ Βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ». Τὸ δεύτερον : «Γένεσις τοῦ Βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ». Τὸ τρίτον : «Ἀνάπτυξις τοῦ Βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ». Τὸ τέταρτον : «Παρακμὴ τοῦ Βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ». Τὸ πέμπτον : «Ἡ τελευταία φάσις τοῦ Βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ».

Ἐπιτυχῆς προσπάθεια καταβάλλεται εἰς τὴν Εἰσαγωγὴν (σ. 13—16) νὰ το-νισθῇ ἡ ἀνεκτίμητος πνευματικὴ ἀκρόμη καὶ ἡ τεχνολογικὴ προσφορά τοῦ Βυζαντιοῦ εἰς τὸν δυτικὸν πολιτισμόν, ἡ ἀναγκαιότης τῆς πλήρους κατανοήσεως τοῦ ἱστορικοῦ «φαινομένου τοῦ Βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ», ὁ ὁποῖος ὡς τὸ θεμέλιον καὶ ἡ βάσις τῆς ὅλης ζωῆς τῆς Δύσεως, ἀποτελεῖ ἀπαραίτητον προϋπόθεσιν διὰ τὴν ὀρθὴν ἐρμηνείαν καὶ ἀξιολόγησιν τῶν πολιτικῶν, κοινωνικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν θεσμῶν τῆς Μεσαιωνικῆς Δύσεως, ἀλλὰ καὶ τῆς Δύσεως τῶν ἡμερῶν μας.

Μὲ πολλὴν δεξιότητα ἐξετάζεται ἡ ἐπίδρασις τῆς Ἑλληνορωμαϊκῆς πολιτικῆς σκέψεως καὶ τῶν κλασσικῶν ἰδεῶν καὶ θεσμῶν ἐπὶ τοῦ διοικητικοῦ, οἰκονομικοῦ καὶ στρατιωτικοῦ συστήματος τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας (σ. 26—61), ἀπὸ τῆς ἀπόψεως δὲ αὐτῆς τὸ ἔργον τοῦτο ἀποτελεῖ παράλληλον βασικὸν βοήθημα καὶ συμπλήρωμα τοῦ Ostrogorsky. Ἐτερον βασικὸν χαρακτηριστικὸν τοῦ ὑπὸ κρίσιν ἔργου εἶναι ἡ φιλολογικὴ ἀνάλυσις καὶ μελέτη τῆς ὀψιγενοῦς Βυζαντινῆς λογοτεχνίας, τῆς δημώδους ἐρωτικῆς καὶ ἐπικῆς ποιήσεως, σατίρας, ἱστοριογραφίας, τῶν χρονογράφων καὶ τοῦ ἀνθρωπιστικοῦ στοιχείου τῆς Βυζαντινῆς τέχνης καὶ ἀγιογραφίας (σ. 332—369).

Ἐπίσυναπτόμενος «Χρονολογικὸς Πίναξ» (σ. 382—387) εἶναι ἀρκετὰ πρακτικὸς καὶ χρήσιμος, διότι ἀποτελεῖ παράλληλον σύνοψιν τῶν αὐτοκρατόρων, τῶν πολιτικῶν ἐξελίξεων καὶ γεγονότων, τῶν ἐξελίξεων εἰς τὰ οἰκονομικὰ καὶ τὴν νομοθεσίαν, εἰς τὴν πνευματικὴν ζωὴν καὶ παιδείαν, τὴν τέχνην καὶ μουσικὴν τοῦ Βυζαντιοῦ. Ἡ βιβλιογραφία, ἐπίσης, εἶναι ἐνημερωμένη καὶ κατὰ θέματα ταξινομημένη μὲ Πίνακα (INDEX) κυρίων ὀνομάτων, χωρῶν, πόλεων καὶ θεμάτων (σ. 441—448).

Εὐχῆς ἔργον εἶναι, τὸ σημαντικὸν αὐτὸ ἔργον νὰ μεταφρασθῇ καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν.

ΚΩΝ. Ν. ΤΣΙΡΠΑΝΗΣ, δ. Φ. Θ.

* *

STEVEN RUNCIMAN, **The Last Byzantine Renaissance.** (The Wiles Lectures given at the Queen's University, Belfast, 1968). New York: Cambridge University Press. 1970. Pp. ix, 111. \$ 3.95.

Τὸ νέον αὐτὸ πόνημα τοῦ γνωστοῦ Ἀγγλοῦ Βυζαντινολόγου, ἂν καὶ εἶναι ἡ πλέον πρόσφατος ἐπεξεργασία τοῦ θέματος, δὲν προφέρει οὐσιαστικῶς πρωτότυπον ὕλικόν ἢ νέας ἐπιστημονικὰς εἰδήσεις εἰς τὴν μελέτην τῶν τριῶν τελευταίων αἰώνων τῆς ζωῆς τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, τοὺς ὁποίους χαρακτηριστικῶς ἀποκαλεῖ ὁ Sir Steven Runciman : «Τελευταία Βυζαντινὴ Ἀναγέννησις». Καὶ τοῦτο, διότι τὸ βιβλίον τοῦτο ἐγράφη, ἀρχικῶς, ὡς σειρά διαλέξεων, αἱ ὁποῖαι ἐδόθησαν ὑπὸ τοῦ σ. εἰς τὸ Πανεπιστήμιον «ΚΟΥΙΝΣ» εἰς Μπέλφαστ. Σκοπὸς τῶν τες-

σάρων διαλέξεών του αὐτῶν ἦτο ἡ μύησις τῶν μὴ εἰδικῶν εἰς τὰ πνευματικὰ καὶ πολιτιστικὰ ἐπιτεύγματα τοῦ Βυζαντίου, κατὰ τοὺς δύο κυρίως τελευταίους αἰῶνας τῆς ὑπάρξεώς του, περίοδον πολιτικῆς, διοικητικῆς, κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς παρακμῆς μὲν, ἀλλὰ καὶ πνευματικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς ἀναδημιουργίας καὶ ζωτικότητος.

Ὁ σ. ἐξετάζει μετ' ἐπιστημονικῆς εὐσυνειδησίας τοὺς διαφόρους συντελεστάς τῆς πολιτικοκοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἐξαρθρώσεως τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους, τὰς κυριωτέρας αἰτίας, ἰδίως τὴν Ἑσυχαστικὴν ἔριδα καὶ τὸ ζήτημα τῆς ἐνώσεως μετὰ τῆς Ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας, ὅπου ἀνεμίχθησαν καὶ πολιτικαὶ προσωπικότητες καὶ διανοούμενοι λαϊκοί. Ἐπίσης ἐξετάζει τοὺς διαφόρους ἐκπροσώπους τῶν γραμμάτων καὶ τῆς ἐπιστήμης ἐν Βυζαντίῳ κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν, ὡς καὶ τὴν συμβολὴν τοῦ πνευματικοῦ Βυζαντίου εἰς τὴν Ἰταλικὴν Ἀναγέννησιν.

Ἄν καὶ δὲν παρημέλησε νὰ τονίσῃ τὴν σπουδαιότητα τῆς Βυζαντινῆς τέχνης, δὲν ἠσχολήθη ὅμως μετὸν τομέα αὐτὸν εἰς τὰς διαλέξεις του, λόγῳ ἑλλείψεως χρόνου καὶ χώρου, ὡς ὁ ἴδιος λέγει (σελ. vii).

Ὅχι μόνον ὁ ἐγκυκλοπαιδικὸς ἀναγνώστης, ἀλλ' ἐνίοτε καὶ ὁ εἰδικός, δύναται νὰ ἐπωφεληθῇ ἀρκούντως ἐκ τῶν γνώσεων καὶ ἐπιστημονικῶν παρατηρήσεων τοῦ λογίου συγγραφέως.

ΚΩΝ. Ν. ΤΣΙΡΠΑΝΛΗΣ, δ. Φ. Θ.

* * *

D. A. MILLER, **The Byzantine Tradition**. (Major Traditions of World Civilization). New York & London: Harper & Row, Publishers 1966. Pp. xvii, 108.

Μικρὸν μὲν καὶ συνοπτικὸν τὸ βιβλίον τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ρότσεστερ κ. Μίλλερ, ἀλλὰ ἀρκετὰ ἐνημερωμένον καὶ κατατοπιστικὸν διὰ τοὺς ἀρχαίους κυρίως καὶ ἀνιδεικτούς. Εἶναι μία γενικὴ εἰσαγωγή εἰς τὴν χιλιετῆ ἱστορίαν τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας ποὺ τονίζει τὸ πνευματικὸν καὶ πολιτιστικὸν χρέος τῆς Εὐρώπης τὸ Ἑλληνοχριστιανικὸν πνεῦμα καὶ τὴν Βυζαντινὴν παράδοσιν, τὴν πνευματικότητα τοῦ Βυζαντινοῦ Χριστιανισμοῦ, τὴν συναλληλίαν καὶ συμπόρευσιν Ἐκκλησίας καὶ Κράτους ἐν Βυζαντίῳ, ὡς τὴν κυριωτέραν αἰτίαν τῆς μακροαίωνος ἐπιβιώσεώς του, ἀλλὰ καὶ ὡς βασικὴν διαφορὰν μετὰ τὴν Δυτικὴν πολιτικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν σκέψιν, τὴν ἰδιάζουσαν ἐπίδρασιν τοῦ ἀνατολικοῦ μοναχισμοῦ καὶ μυστικισμοῦ, τῆς Βυζαντινῆς διπλωματίας καὶ ἀντιλήψεως τῆς ἱστορίας ὡς «ὑποκειμενικῆς πραγματικότητος».

Ὁ σ. καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι, ἡ βασικὴ αἰτία τῆς ἀποτυχίας τῆς Βυζαντινῆς πολιτικῆς ἐν γένει, ἦτο ἡ τάσις τῶν Βυζαντινῶν νὰ θεωροῦν τὸν χρόνον ὡς ἰδεατικὴν μᾶλλον καὶ ὑποκειμενικὴν πραγματικότητα, δυναμένη νὰ ἀγνοηθῇ ὑπὸ τῆς ἐπιρροῆς καὶ ἐξασκήσεως τῆς λογικῆς ἢ τῆς θελήσεως, ἦτοι ἡ τάσις τῆς φυγῆς ἐκ τῆς πραγματικότητος καὶ ἡ προσφυγὴ εἰς τὴν μοναστηριακὴν ἡσυχίαν καὶ θεωρίαν.

Χρήσιμος εἶναι καὶ ἡ πρὸς τὸ τέλος, ἐπισυναπτομένη «Ἐκλεκτὴ Βιβλιογραφία», ἡ ὅποια παρέχει μία σύντομον ἀνάλυσιν ἐκάστου βοηθηήματος καὶ βιβλίου. Τὸ βιβλίον τελειώνει μετὰ Πίνακα (INDEX) κυρίων ὀνομάτων καὶ θεμάτων.

ΚΩΝ. Ν. ΤΣΙΡΠΑΝΛΗΣ, δ. Φ. Θ.